

PSIXODIAGNOSTIK METODIKALARNING MA'LUMOT OLISHDAGI AFZALLIKLARI

Axmatjonova Xurshida Komiljon qizi, O'zbekiston Milliy universiteti
Jizzax filiali, Oila psixologiyasi yo'nalishi 2-kurs talabasi

axmatjonovaxurshida003@gmail.com

Annotatsiya: Psixodiagnostika so'zining asl manosi psixologik tashxis qo'yish hisoblanadi. U sinalluvchining mavjud psixologik holati va xususiyati haqida ma'lumot beradi. Psixodiagnostik va tadqiqot metodlari o'rtasida o'zaro tafovutlar mavjud. Bunday tafovutlar olimlar tomonidan tadqiqotning metodologik yondashuviga nisbatan shakllangan ustanovkalari bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi. Garchi tafovutlar ko'zga tashlansada shaxs psixik taraqqiyotini tashxislash borasida umumiy yondashuvlar mavjud. Maqolada psixodiagnostik metodikalarning shaxs psixik taraqqiyoti haqida ma'lumot olish imkoniyatlari hususida mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: psixodiagnostika, psixologik tashxis qo'yish, nazariy psixodiagnostika, psixodiagnostik metodlar, obektiv testlar, proyektiv texnikalar, dialektik texnikalar, proyektiv metodlar.

Psixologiya insonning ruhiyatini o'rganuvchi nazariy fan bo'lib qolmay, balki hozirgi kunda turli xil sohalarda keng qo'lanilishi mumkin bo'lgan amaliy fan hamdir. Insonni har tomonlama o'rganish, yani odamlar o'rtasidagi individual farqlarini aniqlash ta'lim-tarbiya va mehnat faoliyati samaradorligini belgilaydi. Psixodiagnostika metodlarini ishlab chiqish bilan shug'ullanuvchi psixologiyaning, yanada aniqroq aytadigan bo'lsak, amaliy psixologiyaning asosiy va eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lgan psixodiagnostika fani va uning asoslarini bilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Psixodiagnostika so'zini asl mohiyati "psixologik tashxis qo'yish" yoki kishining mavjud psixologik holati va xususiyati haqida qaror qabul qilishni anglatadi. Psixodiagnostika – amaliy jihatdan deyarli psixologning barcha faoliyat doiralarida, ya'ni psixologik-pedagogik tadqiqotlarda muallif yoki ishtirokchi sifatida qatnashayotganda, psixologik maslahat hamda psixologik korreksion ishlarni amalga oshirayotgan jarayonda qo'llanadi. Ammo ko'pincha amaliy psixologning ishlarida psixodiagnostika – faoliyatning alohida mustaqil turi sifatida namoyon bo'ladi. Uning maqsadi psixologik tashxis qo'yish, ya'ni kishini mavjud psixologik holatini baholash orqali ifodalanadi.

Ma'lumki, "Psixodiagnostika" ikki xil mazmunni o'z ichiga qamrab oladi. Birinchisi, ilmiy psixologik bilimlarni soha sifatida tadqiq etsa, ikkinchisi ularni amaliy qo'llanilishining maxsus jabhasini yoritib beradi. Psixodiagnostika psixologik bilimlar sohasi sifatida bir qator diagnostik metodlar tamoyillarini, amalga oshirish jarayonlarini va tekshirish usullarining ilmiyligini o'zida ifoda etadi. U amaliy soha sifatida esa, metodlarni amalda qo'llash bilan bog'liq bo'lgan

professional bilim va ko'nikmalarga yo'naltirilgan bo'ladi. Ikkala holatda ham insonning psixigik jarayonlari, holatlari va xususiyatlarini baholash usullari xususida fikr yuritiladi. "Nazariy psixodiagnostika" tadqiqot jarayonlarini ilmiy jihatdan asoslab bersa, "amaliy psixodiagnostika" ularni qanday qilib to'g'ri va ishonchli bajarishni ko'rsatib beradi. Zamonaviy psixologiyada psixodiagnostikaning juda ko'p turlari qo'llanilsa-da, ularning hammasini ham ilmiy jihatdan asoslangan, deb bo'lmaydi. Bundan tashqari, ularning orasida tadqiqot hamda shaxsiy psixodiagnostik metodlar ham mavjuddir. Qayd etilgan so'ngi metodlardan o'rganilayotgan psixigik xususiyatning sifatii va miqdoriy xarakteristisini baholash maqsadida foydalaniladi. Kishining psixik jarayonlari, holatlari va xususiyatlarini o'rganishga mo'ljallangan hamda ma'lum maqsadga yo'naltirilmagan tajribaviy ilmiy tadqiqotlar jarayonidan ishonchli natijalarni olish maqsadida qo'llaniladi. Psixodiagnostik va tadqiqot metodlari o'rtasidagi o'zaro tafovutni quyidagi ikki misol tariqasida ko'rsatish mumkin:

1-misol. Psixodiagnostik metod. Bu R.Kettelning 16 faktorli testi. U standartlashtirilgan so'rovnoma shaklidagi 187 hukmlardan iborat bo'lib, 16 guruhga ajratilgan. Har bir guruh yordamida kishining alohida shaxsiy xususiyatlari baholanadi. Baholar standart ballar tarzda beriladi. Mazkur testdagi hukmlar, ko'rsatmalar, qo'llash usullari, natijalarni tahlil va xulosa qilish – o'zgarmas bo'lib, har qanday testlashtirish holatida ham bir xilda qo'llaniladi.

2-misol. Tadqiqot metodi. Aytaylik, kishi xulq-atvorining biror ko'rinishini maxsus sharoitlarda kuzatishga mo'ljallangan tadqiqot loyihasi ishlab chiqilmoqda. Bu sizni qiziqtirayotgan xulq-atvor bilan bog'liq xususiyatlarni yanada yorqinroq namoyon etgan bo'lgan holda, ularni birma-bir o'rganish imkoniyatini bersin. Natijada, tadqiqotchi shu maqsaddagi tajribasi asosida, ya'ni uning ishtirokchilari yordamida xulq-atvorni kuzatish orqali sinaluvchining o'rganilayotgan xususiyatlari haqida xulosa chiqaradi.

Hozirgi vaqtda bir qator yetarlicha asoslangan psixodiagnostik metodikalar klassifikatsiyalari mavjud. Birinchidan, diagnostik metodlarni to'g'ri javob talab qiluvchi topshiriqlarga yoki nisbatan to'g'ri javob mavjud bo'lmagan topshiriqlarga asoslangan metodlarga ajratish mumkin. Birinchi guruhga ko'plab intellekt testlari, maxsus qobiliyatlar testlari, bir qator shaxsiy xususiyatlar testlar (misol uchun, Raven testi, Uitkinning yarim tobelik-yarim mustaqillikni aniqlash diagnostik protsedurasi, Luchins rigidlik testi va h.k.) kiradi. Diagnostik metodikalarning ikkinchi guruhi u yoki bu javobning to'g'riligi bilan emas, balki faqat chastotasi (va yo'nalishi) bilan tavsiflanuvchi topshiriqlardan tarkib topadi. Bunga ko'plab shaxs so'rovnomalari misol bo'ladi (misol uchun, R. Kettelning 16 omil testi).

Ikkinchidan, psixodiagnostik metodikalarni verbal va noverbal metodikalarga ajratish mumkin. Verbal metodikalar u yoki bu tarzda sinaluvchining nutqiy faolligi vositasida ifodalanadi: ushbu metodikalar tarkibiy qismlari xotira, xayol, ishonchlar tizimiga ularning tildagi shakli vositasida murojaat qiladi. Noverbal metodikalar sinaluvchi nutqiy qobiliyatidan faqatgina instruktsiyani tushunish

maqsadida foydalanadi, topshiriqni bajarishning o'zi esa noverbal-perseptiv, motor qobiliyatlarga tayanadi. Psixodiagnostik metodikalar klassifikatsiyasi uchun foydalaniladigan uchinchi asos - bu muayyan metodika asosida yotuvchi asosiy metodik tamoyil xarakteristikasi hisoblanadi. Odatda ular ushbu asosga ko'ra farqlanadi:

1) obyektiv testlar;

2) standartlashgan o'zi haqida hisobotlar, ular o'z navbatida bo'linadi: a) test-so'rovnomalar; b) natijalarni kontent-analiz qilishni talab etuvchi ochiq so'rovnomalar; d) Ch.Osgudning semantik differensial testi tipi kabi tuziladigan shkalaviy texnikalar va tasniflash metodikalari; e) rolli repertuar panjaralar tipidagi individual yo'naltirilgan texnikalar;

3) proyektiv texnikalar;

4) dialogik (interaktiv) texnikalar (suhbatlar, intervyular, diagnostik o'yinlar)

Psixodiagnostik metodikalarning deyarli barchasida afzallik va kamchikillari mavjud. Quyida ularning bazilarining afzalik va kamchikillari bilan tanishib chiqamiz.

Proyektiv metodikalar klinik yo'nalishlarga ega bo'lgan o'ziga xos, turli - tuman psixodiagnostik vositalar guruhidir. Klinik yo'nalish deganda bu yerda shaxsning anomal holatlarini aniqlash emas, balki xulq - atvorning individual uslubi, nizoli va boshqa holatlarda affektiv hissiyoti hamda kechinmalarni, shaxsning ongsizlik holatlarini aniqlashga qaratilgan metodikalar tushuniladi.

Proyektiv metodlarning kamchilik va afzalliklari.

Kamchiliklari:

- Natijalarni tavsiflashdagi subyektivlik;
- Psixometrik talablarga to'liq javob bermasligi, ya'ni ularning yetarlicha obyektiv emasligi;
- Retest ishonchlilik koeffitsiyentining yuqori darajada emasligi, validizatsiya qilishning murakkabligi;
- Natijalarni tavsiflashda psixologik tayyorgarlik, psixologik bilimlarga ega bo'lish va metodikani qo'llash bo'yicha tajriba talab qilinishi.

Afzalliklari:

- Informativligi yuqori;
- Shaxsni global baholash imkoniyati;
- Maqsadning noaniqligi (sinaluvchi diagnostik ko'rsatkichlarini tavsiflay olmasligi va ularni o'z xususiyatlari bilan bog'lay olmasligi);
- Turli yoshdagi sinaluvchilar bilan ishlashdagi samaradorlik

Umuman olganda psixodiagnostik metodikalar shaxs va uning psixologik xususiyatlari, psixik taraqqiyoti, individualligini aniqlashda katta imkoniyatlar berib, ta'lim-tarbiyani to'g'ri tashkil etish borasida katta imkoniyatlar beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1.S.X. Jalilova, N.A. G'ayiboyeva. Umumiy psixodiagnostika. O'quv qo'llanma sifatida tavsiya etilgan. "Fan va texnologiya" nashriyoti. Toshkent-2018.

3. Hayitov Oybek Eshboyevich “Psixodiagnostika” O‘quv qo‘llanma. Toshkent-2007
4. Majidov, Jasur Baxtiyarovich (2022). SOTSIAL INTELLEKT VA UNING INSON HAYOTIDAGI O‘RNI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (2), 608-613.
5. Жасур, М. (2022). ГЕНДЕР УСТАНОВКАЛАРИ ВА ИЖТИМОЙЛАШУВ ЖАРАЁНИНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ. *Involta Scientific Journal*, 1(6), 69-77.
6. Мажидов Жасур, & Ҳамдамов Ҳайдарбек. (2022). ШАХСГА СТРУКТУРАВИЙ ЁНДАШИШДА ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРНИ. *Involta Scientific Journal*, 1(7), 138–148. Retrieved from <https://involta.uz/index.php/iv/article/view/255>